

2. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети / [заг. ред. З. С. Варналій]. — Нац. ін-т стратегічних досліджень. — К., 2007. — 768 с.

3. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [С. І. Дорогунцов, Л. Г. Чернюк, П. П. Борщевський, Б. М. Данилишин та ін.] ; під заг. ред. С. І. Дорогунцова. — К. : Нічслава, 2002. — 290 с.

4. *Кастельс М.* Інформаційні технології, глобалізація та соціальний розвиток // Економіка знань : виклики глобалізації / [під заг. ред. А. С. Гальчинського]. — К., 2004. — 262 с.

5. *Козак В. Е.* Непроизводственная сфера: вопросы теории / В.Е. Козак. — К., 1979.

6. Регіони України 2010 : стат. зб. [Електронний ресурс] / Держ. ком. статистики. України ; ред. О. Г. Осауленко. — К. : 2010. — Ч. 2. — 805 с. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. *Сидорова А. В.* Экономико-статистические методы в управлении сферой услуг / А.В. Сидорова . — Донецк: ДонНУ, 2002. — 239 с.

8. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства: Монографія / Б.М. Данилишин, В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук ; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України. — К.: ЗАТ «Нічлава», 2005. — 327 с.

9. Сфера услуг: Новая концепция развития / [Рутгайзер В. М., Корягина Т. И., Арбузова Т. И. и др.] ; под ред. Т.И. Корягиной. — М. : Экономика, 1990. — 158 с.

10. *Черниш О. І.* Ринок послуг: механізми державного регулювання в трансформаційній економіці / О. І. Черниш ; [заг.ред. В. В. Дорофійенко]. — Донецьк: ТОВ «РВК«ПРОМО», 2005. — 410 с.

11. Clark C. Conditions of Economic Progress / C. Clark. — London : The Macmillan Co. — New York: St. Martins press, 1957. — 236 p.

Стаття подана до редакції 12.10.2011

УДК 332.12

Є. А. Шмігельська, асист. кафедри регіональної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено проблеми конкурентоспроможності економіки як на національному, так і на регіональному рівні, у зв'язку з інтеграцією України у європейський економічний простір. Особливо актуальними ці проблеми постають в умовах загострення глобальної конкуренції, нав'язування інтеграційних правил

поведінки, застосування загальних для всіх суб'єктів конкурентної боротьби принципів, правил і норм.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкуренція, конкурентоспроможність, регіональна конкурентоспроможність, регіони.

АННОТАЦИЯ. В статье освещены проблемы конкурентоспособности экономики как на национальном, так и на региональном уровне, в связи с интеграцией Украины в европейское экономическое пространство. Эти проблемы особенно актуализируются в условиях обострения глобальной конкуренции, навязывания интеграционных правил поведения, применения общих для всех субъектов конкурентной борьбы принципов, правил и норм.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: конкуренция, конкурентоспособность, региональная конкурентоспособность, регионы.

ANNOTATION. In the article the problems of economics competent ability are lighted up as on national as at regional level, in connection with integration of Ukraine into the European economic space. These problems especially actualize in the conditions of an intensifying of a global competition, imposing of integrative rules of behavior, application of general for all subjects of competitive struggle of principles, rules and norms.

KEY WORDS: competence, competent ability, regional competent ability, regions.

Поглиблення міжнародної інтеграції України після вступу до СОТ та розширення ЄС, якісно новий етап євроінтеграції у процесі підготовки та реалізації нової посиленої Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС актуалізує проблему конкурентоспроможності економіки як на національному, так і на регіональному рівні. Вичерпання потенціалу екстенсивного економічного розвитку, домінування рентоорієнтованої поведінки економічних агентів, їх граничної схильності до споживання в протипагу схильності до заощаджень та інвестування в реальний сектор, нерозвиненість інституцій та структурні деформації в економіці зумовлюють втрату позицій нашої країни в світових рейтингах конкурентоспроможності. Звідси виникає необхідність виявлення головних переваг та загроз конкурентоспроможності регіонів, особливо промислових областей України, обґрунтування пріоритетів та засобів реалізації моделі структурно-інноваційного розвитку; покращення еколого-техногенної ситуації в регіонах на основі інновацій; реструктуризації «старопромислових» галузей з урахуванням досвіду країн Європи; удосконалення міжбюджетних відносин; посилення ролі і відповідальності регіональних органів державного управління в розв'язанні цих завдань.

Європейська інтеграція надає нові можливості для України та її регіонів. Разом з тим, інтеграція України у європейський економічний простір вимагає вироблення власної стратегії конкурентоспроможності кожного з регіонів, забезпечення формування відповідної суспільної ідеології їх конкурентоспроможності. Особливо вагомим є це завдання в умовах загострення глобальної конкуренції, необхідності дотримання інтеграційних правил поведінки, застосування загальних для всіх суб'єктів конкурентної боротьби принципів, правил і норм.

Дослідженню проблем конкурентоспроможності регіонів присвячені праці провідних українських та зарубіжних учених О. Амоши, М. Долішнього, П. Беленького, Ю. Полунєєва, Б. Гаврилишина, В. Гейця, М. Портера, Д. Кісінга та ін. Однак у їх працях спеціально не розглядаються аспекти підвищення конкурентоспроможності регіонів низового рівня за рахунок внутрішнього потенціалу.

Проблема конкурентоспроможності є ключовою в сучасних дослідженнях міжнародної економіки, практично значущою і для країн — економічних лідерів і для прогресуючих у той чи тий період свого розвитку нових індустріальних держав; і для нових незалежних держав, які лише у 90-і роки ХХ століття долучилися до міжнародної ринкової конкуренції.

У сучасному конкурентному середовищі адекватно відображаються якісні зміни структури світової економіки, обумовлені насамперед динамічними інтеграційними процесами на мікро- і макроекономічному рівнях. Як функціонально, так і географічно суттєво видозмінився і світовий ринок, а характер конкуренції у всіх його сегментах набув нових — глобальних рис.

Більшість економічно розвинених країн цілеспрямовано зосереджують свої ресурси (виключно або переважно) у нових наукоємних секторах світової економіки, в результаті чого стають дедалі більш висококонкурентними, особливо за умов невпинної експансії своїх транснаціональних корпорацій. Водночас для інших країн з'являються реальні можливості заповнити на міжнародних ринках ніші, що звільнилися, включаючи і національні ринки найрозвиненіших країн. Однак така аутсайдерська перспектива міжнародної спеціалізації не задовольняє країни, які свого часу були віднесені до тих, що розвиваються, хоча за багатьма параметрами продемонстрували свою здатність до ефективного економічного розвитку, та нові незалежні держави, кожна з яких по-своєму, пройшли кризовий період ринкового трансформування.

Проблема конкурентоспроможності, зокрема в глобальному аспекті, стала об'єктом масштабного дослідження тільки в останні два десятиріччя. Але навіть із збільшенням кількості досліджень, присвячених цій категорії, різноманітність суджень щодо її сутності, ролі, значення, формування, розвитку не зменшується, а цілісна теорія глобальної конкуренції та адекватна їй теорія конкурентоспроможності національних економік перебуває у процесі створення. Більшість досліджень сучасних науковців спрямовано на забезпечення висококонкурентного розвитку різних за ієрархією суб'єктів господарювання з метою створення простої і водночас всезагальної системи формування конкурентних переваг з подальшою екстраполяцією «цільової» концепції на рівень національної економіки, тобто штучного перетворення її на універсальну.

Конкурентоспроможність формується на різних рівнях: товару (послуги), компанії, галузі (ринку), регіону, країни. У зв'язку з цим слід розрізняти відповідно конкурентоспроможність товару, фірми, галузі, регіону, країни. У загальному вигляді конкурентоспроможність означає здатність виконувати свої функції (призначення, місію) з необхідною якістю і вартістю в умовах конкурентного ринку. Конкурентоспроможність може визначатися порівняно з іншими аналогічними об'єктами, часто кращими.

Дана характеристика відноситься до оцінних показників, тому передбачає наявність суб'єкта (хто оцінює), об'єкта (що оцінюється), мети (критерію) оцінки. Суб'єктами оцінки можуть бути органи державної влади, організації, інвестори, покупці і тому подібне. Об'єктами оцінки є товар, фірма, організація, регіон, країна. Критеріями (цілями) оцінки можуть бути положення на ринку, темпи розвитку, можливість розплачуватися за отримані позикові кошти, споживчі властивості по відношенню до ціни товару і ін. Тому дане багатогранне поняття може бути визначене в різних аспектах залежно від вирішуваних завдань. Можливі також різні методи оцінки конкурентоспроможності, побудовані на основі статистичних показників, експертних оцінок, рангів.

Підхід до оцінки конкурентоспроможності регіону можна сформулювати, спираючись на концепцію конкурентоспроможності країни, запропоновану М. Портером [5]. Конкурентоспроможність регіону — продуктивність використання регіональних ресурсів, і в першу чергу робочої сили і капіталу, в порівнянні з іншими регіонами, яка результується у величині валового регіонального продукту (ВРП) на душу населення, а також в його динаміці. Унаслідок великої складності вона може оцінюватися

системою показників та індикаторів. По аналогії з методикою Всесвітнього банку конкурентоспроможність регіону може бути оцінене за чотирма основними показниками з розрахунку на душу населення: за розміром ВРП, за обсягами виробничих ресурсів (основні засоби), за обсягами природних ресурсів, за обсягами людських ресурсів (рівень освіти). Враховуючи нинішню економічну ситуацію в Україні, великий знос основних засобів (фізичний і моральний), важливого значення набуває забезпечення в національній економіці відтворювального процесу на сучасній технологічній і інноваційній основі, що вимагає інвестицій. Тому слід додати до названих вище таку характеристику, як рівень прямих інвестицій в інноваційну економіку регіону, насамперед у наукомістке виробництво. Конкурентоспроможність регіону може визначатися рівнем життєзабезпечення населення на основі міжнародних стандартів, а також на підставі інших показників та індикаторів.

Для оцінки чинників формування конкурентної здатності регіону в цілому і можливості впливу регіональних органів влади доцільно використовувати модель «національного ромба», запропоновану М. Портером [5] для країни. Роль регіону в створенні конкурентних переваг фірм можна досліджувати по чотирьох взаємозв'язаних напрямках (детермінантах), які створюють «регіональний ромб»: параметри чинників (природні ресурси, кваліфіковані кадри, капітал, інфраструктура і ін.); умови попиту (рівень доходу, еластичність попиту, вимогливість покупців до якості товару і послуг і ін.); суміжні і підтримуючі галузі (забезпечують фірму необхідними ресурсами, комплектуючими, інформацією, банківськими, страховими і іншими послугами); стратегії фірм, їх структура і суперництво (створюють конкурентне середовище і розвивають конкурентні переваги). У свою чергу кожна з детермінант аналізується по складових, мірі їх дії на конкурентну перевагу регіону, а також необхідності їх розвитку.

Розвиток конкурентоспроможності регіону, як і країни в цілому (по М. Портеру [5]), здійснюється по наступних чотирьох стадіях (рівнях): конкуренція на основі чинників виробництва — конкуренція на основі інвестицій — конкуренція на основі нововведень — конкуренція на основі багатства. Перші три стадії забезпечують економічне зростання, остання обумовлює застій і спад.

Конкурентна перевага регіону забезпечується:

— на першій стадії — завдяки чинникам виробництва: природним ресурсам, сприятливим умовам для виробництва това-

рів, кваліфікованій робочій силі (забезпечується однією детермінантою);

— на другій стадії — на основі агресивного інвестування (в основному національних фірм) в освіту, технології, ліцензії (забезпечується трьома детермінантами);

— на третій стадії — за рахунок створення нових видів продукції, виробничих процесів, організаційних рішень і інших інновацій шляхом дії всіх складових «ромба»;

— на четвертій стадії — за рахунок вже створеного багатства і спирається на всі детермінанти, які використовуються не повністю.

У сучасних умовах доцільно зробити наголос на стадію інвестицій з подальшим переходом до інноваційного розвитку. Але вже сьогодні існує об'єктивна потреба в інноваційній «наповненості» інвестицій, що залучаються. У створенні конкурентної переваги регіону важливе значення мають наукові знання, освіта — і як чинники розвитку виробництва, і як чинники формування інноваційного потенціалу регіону.

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів України в умовах євроінтеграції є перехід до європейської системи міжбюджетних відносин, ґрунтованої на децентралізації влади та втіленні у життя принципу субсидіарності. Основними чинниками, покликаними сприяти досягненню поставлених перед Україною у цьому контексті орієнтирів, є підвищення ролі, рівня фінансового забезпечення та суспільної ваги органів місцевого самоврядування, а також перехід до європейської моделі адміністративних стосунків між центром, регіонами та місцевими громадами.

Загалом, реалії сьогодення свідчать про те, що регіони та інші локальні утворення перетворюються на самостійних гравців світового ринку. Окремі регіони певних держав, що володіють не тільки потужною ресурсною базою, а й ефективною системою управління, гідно представляють свої країни на міжнародному рівні. Однак на сьогодні далеко не кожен регіон України має необхідну ресурсну базу та ефективну управлінську структуру і, як наслідок, такий регіон може характеризуватись низькою конкурентоспроможністю навіть порівняно з сусідніми регіонами, не кажучи вже про міжнародний рівень.

Саме тому актуальності набуває проблематика регіональної конкурентоспроможності як здатності регіону розвивати та захищати свої конкурентні переваги. Використання конкурентних переваг дозволяє регіонам не лише зміцнювати власний конкурент-

тний статус, а й сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності економіки країни на зовнішніх ринках.

Переваги окремих регіонів можуть змінюватись з плином часу під впливом не тільки зміни потенціалу факторів конкурентоспроможності, але й регулюючої діяльності держави, розвитку ринкових механізмів, активізації інноваційно-інвестиційного бізнесу, появи нових конкурентоспроможних підприємств тощо.

Отримання конкурентної переваги залежить не тільки від наявності тих, або інших чинників у активі регіону або окремого підприємства. Визначальне значення має ефективність їхнього використання. Це в свою чергу залежить від того як регіон, його суб'єкти господарювання, мобілізують чинники регіональної конкурентоспроможності.

Набуття регіоном статусу висококонкурентоспроможного на світовому рівні повинно починатися з підвищення рівня конкурентоспроможності в межах національної економіки. Для цього органи місцевого самоврядування повинні спрямовувати свої зусилля на те, щоб усі критерії конкурентоспроможності регіону були високими на загальному національному рівні, а після цього — і на міжнародному. Такий підхід дозволить аналізувати і вдосконалювати більш адресні щодо регіону чинники зростання міжнародної конкурентоспроможності.

Література

1. *Амоша А.* Регионы Украины: оценка конкурентоспособности / А. Амоша, М. Дубинина, С. Качура и др. // Экономист. — 2005. — № 12. — С. 62—74.

2. *Белінська Я.* Формування пріоритетів економічного розвитку України // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 2. — С. 25—27.

3. *Долішній М. І.* Стратегічні фактори глобальної конкуренції і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіонів / М. І. Долішній, П. Ю. Беленький, Н. І. Гомельська // Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики: Монографія. — Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. — С. 9—31.

4. Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство / Рада конкурентоспроможності України, за ред. Ю. В. Полунєва. — К.: ЛАТ&К, 2006. — 176 с.

5. *Портер М.* Международная конкуренция. — М.: Международные отношения, 1993.

Стаття подана до редакції 10.10.2011